

7. Украина купила 75 британских бронемашин Saxon для АТО [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://news.mail.ru/inworld/ukraine/politics/20378862/?frommail=1>. – Назва з екрану.

8. «Укроборонпром» почав випускати нові броньовики «Хазар» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uapress.info/uk/news/show/57577>.

9. Українським правоохоронцям представили новий бронеавтомобіль вітчизняного виробництва (фоторепортаж) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/1252963;jsessionid=33354C017B0B03CC1FEAE945508988A>.

10. Украинский «Барс» – самый некрасивый автомобиль [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://auto.mail.ru/article/53297-ukrainskii_bars_samyi_nekrasivyi_iz_bronevikov.

11. В Киеве разработали новый броневик «Годзилла» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://news.mail.ru/inworld/ukraine/politics/22289002/?frommail=1>.

12. Hummer проти KRAZ Spartan (інфографіка) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://fakty.ictv.ua/ua/index/read-news/id/1546459>.

УДК 343.98

ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИКИ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ВИКРАДЕНЬ НА ЗАЛІЗНИЧНОМУ ТРАНСПОРТІ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ОРГАНІЗОВАНИМИ ГРУПАМИ

Дундич Лейла Валеддинівна,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри професійних та спеціальних дисциплін

(Херсонський факультет Одеського державного університету внутрішніх справ,

м. Херсон, Україна)

Стаття присвячена аналізу особливостей тактики огляду місця події при розслідуванні викрадень на залізничному транспорті, що вчиняються організованими групами. На підставі аналізу архівних кримінальних проваджень, а також результатів опитувань слідчих встановлено основні недоліки, яких вони припускаються при організації та проведення огляду місця події за вказаною категорією проваджень. Запропоновано шляхи їх усунення через удосконалення окремих тактичних елементів, зокрема, через поєднання оглядового та версійного процесів, оптимізації взаємодії на місці події слідчого, спеціаліста-криміналіста, оперативного працівника.

Ключові слова: огляд місця події, викрадення, залізничний транспорт, тактика, версія, сліди.

ОСОБЕННОСТИ ТАКТИКИ ОСМОТРА МЕСТА ПРОИСШЕСТВИЯ ПРИ РАССЛЕДОВАНИИ ХИЩЕНИЙ НА ЖЕЛЕЗНОДОРОЖНОМ ТРАНСПОРТЕ, СОВЕРШАЕМЫХ ОРГАНИЗОВАННЫМИ ГРУППАМИ

Дундич Лейла Валеддиновна,

кандидат юридических наук,

доцент кафедры профессиональных и специальных дисциплин

(Херсонский факультет Одесского государственного университета внутренних дел,

г. Херсон, Украина)

Статья посвящена анализу особенностей тактики осмотра места происшествия при расследовании похищений на железнодорожном транспорте, совершаемых организованными группами. На основании анализа архивных уголовных производств, а также результатов опроса следователей установлены основные недостатки, допускаемые ими при организации и проведении осмотра места происшествия по указанной категории производств. Предложены пути их устранения путем усовершенствования отдельных тактических элементов, в частности, через сочетание осмотра и версионного процесса, оптимизации взаимодействия на месте происшествия следователя, специалиста-криминалиста, оперативного работника.

Ключевые слова: осмотр места происшествия, хищение, железнодорожный транспорт, тактика, версия, следы.

PECULIARITIES OF THE TACTICS OF CRIME SCENE EXAMINATION AT INVESTIGATION OF LARCENIES COMMITTED ON RAIL ROAD BY ORGANIZED CRIMINAL GROUPS

Dundych Leila Valedidinovna,

candidate of law sciences,

Associate Professor of the department of professional and special subjects,

(Kherson Faculty of Odessa State University of Internal Affairs,

Kherson, Ukraine)

The article is devoted to analysis of peculiarities of tactics of crime scene examination at investigation of larcenies on rail road committed by organized criminal groups. Based on the analyses of archival criminal cases as well as on results of investigators' interviews, there were defined main errors in their organization and conduct at the crime scene examination in the analyzed category of crimes. The article proposes the ways of their rectification by enhancement of certain tactic elements, especially by combining examination and version-making process, optimization of interaction between investigator, specialist in crime detection and fieldofficers at the crime scene.

The article draws a particular attention to the necessity of timely crime scene examination for this category of crime, because its postponement might result in the change of scene, irrecoverable loss of evidence and other vestiges of crime that substantially complicates the investigation. The article determines that the highest effectiveness is accomplished, if a specialized field investigative group works at the crime scene. As the rule investigation of crime scene in cargo larcenies committed on the rail road by organized criminal groups is conducted twice. Boundaries of crime scene examination may be widened, and examination may be conducted in order by separate sites.

Optimized interaction between investigator and other participants of investigative team has a great significance in accomplishing goals and performing tasks at crime scene examination. The task of evidence collection at the crime scene examination must be organized in such a way, that the search and ejection of certain evidence would not result in elimination or damaging to the others.

Analysis of the reports from the crime scene examination at investigation of larcenies on rail road committed by organized criminal groups identified the following substantial error – investigator and specialist in crime detection do not always secure individualization of the objects collected at this investigative action. At the crime scene examination as the result of analysis of circumstances, determination of objects of criminal perpetration, modus operandi

of crime, vestiges of crime left at the scene and other factual information on circumstances of the occasion, also taking into consideration the result of the search action the version on group organized character of a crime must emerge. Proposed version permits to simulate occasion of the crime committed and reconstruct it with the aim of acquiring new facts of evidential and orientation significance or detection of certain discrepancies.

The article proves that crime scene examination may be a source of acquiring more significant information. At the crime scene examination an investigator may with sufficient certainty define not only physical (somatic), but also moral and psychological features of the criminals.

Key words: crime scene examination, larceny, rail road transport, tactics, versions, evidence.

Залізничний транспорт України є однією з провідних галузей народного господарства, яка поєднує суб'єктів господарювання, забезпечує перерозподіл виробничих ресурсів, працевлаштовує значну кількість населення, інтегрує країну та її інфраструктуру до загальноєвропейської та світової транспортної мережі, у тому числі транзитної. Тому держава та її правоохоронні органи відповідають за стан правопорядку у цій галузі, на шляхах та у поїздах, безпеку перевезень, убезпечення майна та вантажів від злочинних посягань. Забезпечення повного збереження і безпечного транспортування вантажів залізничними шляхами є одним з пріоритетних завдань.

Незважаючи на це, на об'єктах залізничного транспорту вчиняється значна кількість викрадень вантажів, особливо крадіжок, що актуалізує проблему криміналістичних засобів протидії їх поширенню.

У юридичній науці проблемам боротьби з викраденнями вантажів на залізничному транспорті приділяється певна увага в роботах М.М. Баранова, П. М. Білого, С. І. Вінокурова, В. Л. Грохольського, А. І. Дворкіна, О. Ф. Дол-женкова, В. О. Жбанкова, С. Б. Згогуріна, Є. М. Котова, О. М. Литвинова, В. П. Петруньова, С.В. Продайка, В. Ф. Стеценка, Г. А. Туманова, В. М. Юріна, В. В. Юсупова, О. О. Юхна, І. О. Яроша. На монографічному рівні останніми роками порушена проблематика ставала предметом дослідження кандидатських дисертацій І. В. Пирога (2006 р.), присвяченої використанню спеціальних пізнань при розслідуванні цих злочинів, та М. В. Капустіної (2007 р.), в якій закладено основи методики розслідування крадіжок вантажів на залізничному транспорті, вчинених злочинними групами. Втім, попередні дослідники акцентовано не розглядали особливості тактики огляду місця події.

Мета статті – на основі загальнотеоретичних положень про тактику огляду місця події та з урахуванням особливостей типових слідчих ситуацій виділити, описати та пояснити особливості тактики огляду місця події при розслідуванні викрадень на залізничному транспорті, що вчиняються організованими групами.

Однією з найпоширеніших слідчих дій у провадженнях про викрадення вантажів на залізничному транспорті, вчинені організованими групами, є огляд місця події, що провадиться відповідно до правил, встановлених нормами кримінального процесуального законодавства, і загальними положеннями тактики, розробленими в криміналістичній теорії та апробованими у практиці розслідування злочинів.

Як показало проведене нами дослідження, огляд місця події у провадженнях про викрадення вантажів на залізничному транспорті, вчинені організованими групами, у більшості випадків проводиться недостатньо якісно. Так, у процесі огляду сліди пальців рук вилучалися усього лише в 28% випадків; сліди ніг, взуття і транспортних засобів – у 18%; мікрооб'єкти – у 7% випадків. Насправді ж з матеріалів проваджень вбачається, що злочинці залишають на місцях вчинення викрадення значно більше слідів, які мають значення для кримінального провадження. Однак слідчі не вживають достатніх заходів

до їх виявлення і вилучення, помилково вважаючи, що затримання підозрюваних і виявлення викраденого вантажу повною мірою забезпечують розкриття, успішне розслідування і судовий розгляд цього виду злочинів.

Тим часом, кваліфіковане, вміле проведення огляду місця події надає можливість одержання цінної орієнтуючої і доказової інформації, необхідної для повного відтворення механізму злочину, викриття усіх або більшості учасників організованої групи, причетних до вчинення злочину, і виявлення всіх епізодів їх злочинної діяльності, що, врешті-решт, відповідає основним цілям розслідування.

За даними проведеного нами опитування слідчих та оперативних працівників органів внутрішніх справ на транспорті, які брали участь у розслідуванні аналізованої категорії злочинів, у 74% випадків у них сформувалось неповне уявлення про механізм вчиненого злочину після проведення огляду місця події, у 20% випадків – уявлення взагалі не сформувалось, і лише в 6% випадків працівники отримали повне уявлення про шукану категорію.

Основи організації і тактики проведення огляду місця події при вчиненні різних видів злочинів широко висвітлені в криміналістичній літературі [1–6 та ін.], у зв'язку з чим ми зупинимось тільки на розгляді його особливостей у прив'язці до предметної області нашого дослідження.

По-перше, слід звернути увагу на необхідність своєчасного проведення огляду місця події по даній категорії проваджень, адже зволікання з цим може привести до зміни обстановки, непоправній втраті слідів та інших речових доказів, що значно ускладнить розслідування. Аналіз слідчої практики свідчить про те, що помилки, допущені при організації і проведенні огляду місця події, як правило, у подальшій роботі заповнити чи виправити дуже важко або навіть неможливо.

По-друге, вивчення практики проведення оглядів місць події за даною категорією проваджень показало, що найбільша результативність досягається, якщо на місці події працює спеціалізована слідчо-оперативна група. В умовах дефіциту часу, характерного для початкового етапу розслідування, такі групи скоріше включаються в огляд, не втрачаючи часу на вирішення суто організаційних і технічних питань. Члени групи, як правило, володіють не тільки необхідними знаннями, але і навичками роботи з речовими доказами, а попередньо встановлений психологічний контакт учасників групи полегшує взаєморозуміння і сприяє погодженості дій.

По-третє, у провадженнях про викрадення вантажів на залізничному транспорті, вчинені організованими групами, як правило, огляд місця події проводиться двічі. Спершу початковий огляд – у місці безпосереднього виявлення викрадення. При цьому слідчий: вивчає супровідні документи на вантаж та наявні комерційні акти, зокрема, ті, що складені на шляху руху; визначає територію та об'єкти, які підлягають огляду; намічає послідовність проведення та порядок дій інших учасників огляду місця події; вивчає стан об'єкта рухомого складу і виявлені ознаки вчинення злочину без ретельного огляду вантажу; встановлює, чи не порушено правила завантаження, в чому саме ці порушення проявились; оглядає прилеглу територію з метою виявлення слідів переміщення вантажу, його залишків, пошкоджених пломб та закруток, маркувальних позначок, відбитків ніг та транспортних засобів, слідів нашарування ґрунту (для порівняння беруть зразки ґрунту навколо вагона); пломбує вагон або контейнер тимчасовою пломбою, про що робить відповідний запис у протоколі слідчої дії.

Межі огляду місця події можуть бути розширені, а огляд проведений по вузлах. Вузловий метод дослідження полягає у послідовному вивченні обстановки місця події відповідно до обраного напрямку руху за окремими вузлами (ділянками), кожен з яких виділяється визначеною сукупністю просторово або інформаційно пов'язаних об'єктів і слідів [2, с. 47].

У цей самий час оперативним співробітникам, які прибули разом зі слідчим, доцільно доручити з'ясувати, по-перше, коли, за яких обставин виявлено викрадення, і які зміни сталися на місці події з моменту виявлення до прибуття працівників міліції, а по-друге, простежити за складанням комерційного акту представниками адміністрації залізниці. Спеціалісту, якого також доцільно залучити до огляду, варто доручити зафіксувати обстановку та об'єкт огляду методами орієнтуючої та оглядової фотозйомки або із застосуванням відеозапису.

Згодом у більш зручних умовах проводять повторний детальний огляд зовнішньої та внутрішньої обстановки місця події. Наприклад, під час зовнішнього огляду вагону (контейнеру), як найбільш поширеного місця вчинення викрадення вантажів слідчий: визначає тип, вантажопідйомність та матеріал обшивки вагона; аналізує трафаретні знаки, написи, розмітки, та наклейки на вагоні; встановлює наявність пошкоджень у стінах, дверях, на даху, підлозі, люках вагона, а також наявність латок із зовнішнього боку; встановлює, яким чином закрито двері, кришки бокових та верхніх люків, заслонку відсіпного люка; визначає правильність накладення пломб, стан зовнішніх замикаючих пристроїв; встановлює, чи не пошкоджено видиму частину пломбувального дроту, чи не підв'язано пломбу відірваними кінцями дроту, чи зв'язані вони між собою; визначає форму та матеріал пломб, напис, який є на відтиску; порівнює відтиски пломбувальних лещат на пломбах з відповідними даними в супровідних та комерційних документах; виявляє різні пошкодження: пломб, входних отворів тощо; встановлює наявність і стан закруток на дверях, плашок, діаметр дроту, кількість витків, сліди іржі, забруднення та пошкодження від ударів, розрізу, розрубу, перепилення або розкручення закруток, впливу інших факторів.

Під час проведення внутрішнього огляду вагону він виконує такі дії: за наявними слідами встановлює, який вантаж знаходився у вагоні; доручає сфотографувати розташування цих слідів або залишків вантажу усередині; визначає стан та вид (тари, упаковки) вантажу, спосіб закріплення вантажу, перев'язки (шнуром, дротом тощо), цілісність пломбування, наявність і стан контрольних (пакувальних) стрічок; описує виявлені пошкодження вантажу чи його упаковки у протоколі та доручає зафіксувати сліди цього методом детальної фотозйомки; визначає, чи відповідає тара (упаковка) встановленому стандарту, специфіці, вазі вантажу, який в ній перевозять, чи нанесено на ній певне маркування; аналізує трафаретні знаки та написи, які є на тарі, порівнюють їх з даними накладної (повинно бути два види маркування – відправника та залізниці); виявляє, описує і фіксує пошкодження в дверях, на стінах, даху та підлозі; перевіряє справність замикаючих пристроїв та іншого устаткування вагону; аналізує наявність сторонніх предметів, знарядь або засобів вчинення злочину; встановлює наявність слідів, залишених злочинцями на місці події, описують, фіксують та аналізують їх через призму певної моделі механізму вчинення викрадення; запаковує виявлені сліди належним чином, а також робить необхідні схеми, плани місця події, замальовки та фототаблиці, які додаються до протоколу слідчої дії.

По-четверте, велике значення у досягненні цілей та виконанні завдань огляду місця події належить оптимально організованій взаємодії між слідчим та іншими учасниками слідчої дії. Так, наприклад, ще до прибуття слідчо-оперативної групи для проведення огляду місця події силами співробітників воєнізованої охорони варто забезпечити охорону місця події. Опитування виявлених свідків також варто проводити в присутності всіх членів групи, які беруть участь в огляді. Це дозволить кожному з них усвідомити вихідні дані вчиненого злочину. При цьому особливо ретельно слід: 1) встановлювати прикмети злочинців (зріст, колір волосся, особливості зовнішнього вигляду, одягу тощо); 2) виявляти об'єкти, з якими взаємодіяли або контактували підозрювані. Що стосується понятих, то

слід пам'ятати, що не рекомендується залучати до огляду потенційно зацікавлених суб'єктів, наприклад, посадових осіб станції або працівників, які пов'язані з обробкою даного вантажу.

По-п'яте, роботу зі збирання речових доказів під час огляду місця події необхідно організувати таким чином, щоб пошук і вилучення одних слідів не призвели до знищення чи псування інших. На практиці слідчі і експерти-криміналісти нерідко в пошуках традиційних речових доказів (наприклад, слідів рук) поспіхом, часом невинувато, обробляють різні поверхні спеціальними порошками, знищуючи при цьому масу всіляких мікрочастинок, мікрозалишків речовин та інших матеріалів, які також є важливими речовими доказами, адже будучи невидимими (маловидимими), ці сліди не можуть бути цілком знищені злочинцями. Їхнє виявлення і своєчасне дослідження нерідко дає ключ до розкриття злочину. На це слідчий повинен звернути увагу експерта під час інструктажу, запропонувавши йому застосовувати інші, менш руйнівні способи виявлення слідів (візуальний за допомогою розпорошеного освітлення або спрямованого під різними кутами до поверхні слідосприймаючого об'єкта).

По-шосте, аналіз протоколів огляду місця події у провадженнях про викрадення вантажів на залізничному транспорті, вчинені організованими групами, дозволив встановити такий істотний недолік – слідчі та експерти-криміналісти не завжди забезпечують індивідуалізацію об'єктів, що вилучаються в ході цієї слідчої дії. З цієї причини значно знижується, а в деяких випадках зводиться нанівець їх доказове значення.

Процесуальна індивідуалізація предметів, що мають виражені індивідуально-визначені ознаки, здійснюється шляхом фіксації індивідуальних властивостей цих предметів у протоколі огляду місця події, а також за допомогою додаткових засобів фіксації: фотографування, планів, схем, креслень, малюнків тощо. Відносно предметів, що не мають таких ознак, виникає необхідність додаткової штучної індивідуалізації.

По-сьоме, вже в ході огляду місця події в результаті проведеного аналізу обстановки, визначення предметів злочинного посягання, способу вчинення злочину, залишеним на місці події слідам та іншим фактичним даним про обставини події, що відбулась, а також за результатами пошукових заходів, має бути висунута версія про груповий організований характер скоєного злочину. Висунута версія дозволить змодельовати подію вчиненого злочину та відтворити її надалі з метою отримання нових фактів доказового або орієнтуючого значення або виявлення певних невідповідностей. Через призму висунутої версії слідчий повинен проводити як подальший огляд місця події, так й інші слідчі дії.

В процесі підготовки та вчинення злочину, а також під час приховування його слідів злочинець взаємодіє з навколишнім середовищем, що призводить до відображень у ньому його фізичних ознак, а також ознак інших об'єктів, втягнутих в орбіту події злочину. Відображення, що утворилися, несуть інформацію про особистість злочинців, дозволяючи зробити висновок про їх соматичні ознаки: зріст, вагу, статуру, фізичну силу, аномалії у розвитку або будові тіла тощо. Розміри і характер слідів можуть свідчити також про статеву належність, приблизний вік злочинців.

У той таки час огляд місця події може служити джерелом одержання і більш широкої інформації. Оглядаючи місце події, слідчий може досить точно визначити не лише фізичні (соматичні), але й морально-психологічні властивості злочинців. До останніх, зокрема, відносяться дані про наявність в окремих з них професійних вмінь та навичок, а також таких якостей, як авантюризм, сміливість, рішучість, боягузтво тощо.

Значний інформаційний потенціал в цьому відношенні має також механізм вчинення злочину, зокрема способи вчинення і приховування його слідів. Аналіз відповідних сукупностей слідів та інших речових доказів, може надати слідчому

відомості про навички злочинців, їх інтереси та захоплення, міру обізнаності в обстановці місця злочину, належність до певних злочинних кіл (раніше засуджені, злочинці-гастролери тощо), наявність відхилень у психіці тощо. Про можливість вчинення викрадення вантажу організованою групою можуть свідчити й такі факти, як використання засобів особистого маскування, знищення слідів, інсценування іншої події некримінального характеру, створення хибних слідів, виявлення слідів рук, що належать раніше засудженим особам, виявлення предметів, що могли належати особі певного кола спілкування (особі, що відбувала покарання у місцях позбавлення волі, сповідує злочинну ідеологію тощо).

Висновки. Таким чином, моделюючи та реконструюючи в уяві різні варіанти механізму викрадення вантажів на залізничному транспорті, вчиненої організованою групою, слідчий ще під час огляду місця події повинен дати собі переконливі відповіді про те, як відбувалось посягання, скільки осіб були його учасниками, навіщо вони застосовували певні знаряддя і засоби, які фактори оточуючої обстановки вони використали тощо. Варто погодитись з Р.С. Белкіним, що весь процес огляду місця події здійснюється на основі вихідних і тих, які формуються, уявлень про механізм злочинної події та її учасників [3, с. 150]. При цьому варто пам'ятати, що навіть за відсутності матеріальних ознак причетності до викрадення групи осіб, в принципі, не слід відкидати таку можливість, адже не можна виключати варіант, коли не всі члени організованої групи залишили сліди свого перебування, або слідчий не зміг їх знайти, чи знайшовши, недооцінив. Варто також враховувати, що деякі із зазначених нами вище учасників організованих груп не беруть безпосередньо участі у злочинах, а здійснюють інші функції, обумовлені попередньою домовленістю з іншими співучасниками.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Разумов Э. А. Осмотр места происшествия / Э. А. Разумов. – К. : РИО МВД Украины, 1994. – 118 с.
2. Коновалов Е. Ф. Осмотр места происшествия (состояние и перспективы развития) / Е. Ф. Коновалов. – Минск : Минская Высшая школа МВД СССР, 1987. – 186 с.
3. Белкин Р. С. Очерки криминалистической тактики : учебное пособие / Р. С. Белкин. – Волгоград : ВСШ МВД РФ, 1993. – 419 с.
4. Колмаков В. П. Следственный осмотр / В. П. Колмаков. – М. : Юрид. лит., 1969. – 224 с.
5. Шепитько В. Ю. Теория криминалистической тактики : монография / В. Ю. Шепитько. – Х. : Гриф, 2002. – 432 с.
6. Порубов Н. И. Эффективность осмотра места происшествия и его роль в раскрытии и расследовании преступлений : учебное пособие / Н. И. Парубов. – Минск : Минская Высшая школа МВД СССР, 1989. – 287 с.
7. Методичні рекомендації щодо організації розслідування крадіжок вантажів на залізничному транспорті України / Укл. О. О. Юхно. – Одеса : ОЮІ ХНУВС, 2006. – 78 с.